

Функціонування і розвиток механізмів державного управління

УДК 351.851:352:378:37.014

Кухарчук Петро Михайлович

*кандидат наук з державного управління, доцент,
професор кафедри суспільно-гуманітарних дисциплін
Комунальний заклад «Житомирський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти»*

Кухарчук Петр Михайлович

*кандидат наук по государственному управлению, доцент,
профессор кафедры общественно-гуманитарных дисциплин
Коммунальное учреждение «Житомирский областной институт
последипломного педагогического образования»*

Kukharchuk Petro

*Candidate of Sciences at Public Administration, Associate Professor,
Professor of the Department of Social and Humanitarian Disciplines
Communal Institution "Zhytomyr Regional Institute of
Postgraduate Pedagogical Education"
ORCID: 0000-0002-2051-3298*

Плосков Віктор Олександрович

*кандидат історичних наук,
професор кафедри суспільно-гуманітарних дисциплін
Комунальний заклад «Житомирський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти»*

Плосков Виктор Александрович

*кандидат исторических наук,
профессор кафедры общественно-гуманитарных дисциплин
Коммунальное учреждение «Житомирский областной институт
последипломного педагогического образования»*

PloskovVictor

Candidate of Historical Sciences,
Professor of the Department of Social and Humanitarian Disciplines
Communal Institution "Zhytomyr Regional Institute of
Postgraduate Pedagogical Education"
ORCID: 0000-0001-8838-3509

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ В
УМОВАХ БЕЗПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ
ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ
ПЕДАГОГОВ В УСЛОВИЯХ НЕПРЕРЫВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ
PROFESSIONAL COMPETENCE FORMATION AMONG TEACHERS
IN CIRCUMSTANCE OF INCESSANT EDUCATION**

***Анотація.** В даній статті зроблена спроба аналізу формування професійної компетентності педагогів в умовах безперервної освіти. Охарактеризовано особливості нормативно-правових актів щодо управління підвищенням педагогічної кваліфікації, проаналізовано напрямки й механізми впровадження освітніх послуг з освіти дорослих. Виокремлено зміну терміну проходження підвищення кваліфікації, суб'єктів надання освітніх послуг, як у межах навчального закладу, так і поза. Висвітлено форми й методи тренінгів, щодо освітніх інновацій, проведення семінарів, семінарах-практикумах, семінарах-нарадах, семінарах-тренінгах, вебінарах, майстер-класах тощо (у тому числі, за кордоном) з метою формування професійної компетентності педагогів в умовах безперервної освіти впродовж усього життя.*

Висвітлено інтегровану здатність особи здійснювати професійну педагогічну діяльність за нормативно визначеними функціями в межах вимог до професійної діяльності щодо реалізації нормативно визначених професій.

Сприяння безперервної освіти педагогів в умовах післядипломної освіти, Розглянуто медіакультуру педагога, як складової інформаційної культури, компоненту професійної діяльності, який сприяє аналізу процесів функціонування медіа в соціумі, вибору, використанню отриманої інформації, критичному аналізу, оцінці, створенню та передачі медіа-продуктів в різних видах.

Узагальнено завдання розробки механізмів впровадження професійної компетентності щодо: розвитку професійних компетентностей; формування у здобувачів освіти спільних для ключових компетентностей вмінь; психолого-фізіологічних особливостей здобувачів освіти певного віку; створення безпечного та інклюзивного освітнього середовища; використання інформаційно-комунікативних та цифрових технологій в освітньому процесі; мовленнєва компетентність; формування професійних компетентностей галузевого спрямування; розвитку управлінської компетентності.

Ключові слова: компетентна професійна перепідготовка, формування професійної компетентності, післядипломна освіта, безперервна освіта, спеціалізація, перепідготовка, підвищення кваліфікації, стажування.

Аннотація. В данной статье предпринята попытка анализа формирования профессиональной компетентности педагогов в условиях непрерывного образования. Охарактеризованы особенности нормативно-правовых актов по управлению повышением педагогической квалификации, проанализированы направления и механизмы внедрения образовательных услуг по образованию взрослых. Выделены изменения срока прохождения повышения квалификации, субъектов предоставления образовательных услуг, как в пределах учебного заведения, так и вне. Освещены формы и методы тренингов, относительно образовательных инноваций, проведение семинаров, семинарах-практикумах, семинарах-совещаниях, семинарах-

тренингах, вебинарах, мастер-классах и т.д. (в том числе, за рубежом) с целью формирования профессиональной компетентности педагогов в условиях непрерывного образования в течении всей жизни.

Освещена интегрированная способность лица осуществлять профессиональную педагогическую деятельность по нормативно определенным функциям в пределах требований к профессиональной деятельности по реализации нормативно определенных профессий.

Содействию непрерывного образования педагогов в условиях последипломного образования, рассмотрена медиакультура педагога, как составляющая информационной культуры, компонента профессиональной деятельности, которая способствует анализу процессов функционирования медиа в социуме, выбора, использования полученных информации, критическому анализу, оценке, созданию и передаче медиа-продуктов в различных видах.

Обзор задач по разработке механизмов внедрения профессиональной компетентности по: развитию профессиональных компетентностей; формированию у соискателей образования общих для ключевых компетентностей умений; психолого-физиологических особенностей соискателей образования определенного возраста; создание безопасной и инклюзивной образовательной среды; использование информационно-коммуникативных и цифровых технологий в образовательном процессе; речевая компетентность; формирование профессиональных компетенций отраслевой направленности; развитие управленческой компетентности.

Ключевые слова: *компетентная профессиональная переподготовка, формирование профессиональной компетентности, последипломное образование, непрерывное образование, специализация, переподготовка, повышение квалификации, стажировки.*

Summary. This article attempts to analyze the professional competence formation among teachers in circumstance of incessant education. Regulatory legal acts features on the pedagogical qualifications improvement management are characterized, the directions and mechanisms of educations services introduction for adults are analyzed. The changes are highlighted in the advanced training period, subjects of educational services provision, both within and out the institution. The forms and methods of trainings towards educational innovations, seminars organization, workshops, meeting seminars, webinars, master classes, etc. are emphasized (including abroad) in order to form the professional competence of teachers in the circumstances of incessant lifelong education.

The integrated ability of a person to execute professional pedagogical activity according to the regulatory defined functions within the limits professional activity requirements of the normatively defined professions realization is highlighted.

Promoting incessant education of teachers in postgraduate education, Teachers media culture is reviewed as a component of information culture and professional activity, which contributes to the analysis of the media functioning processes in the society, selection, use of received information, critical analysis, evaluation, creation and transfer of different media products.

The tasks of developing mechanisms for introducing professional competence are generalized as to: professional competencies development; the formation of common skills for key competences in education recipients; psychological and physiological features of certain age education recipients; safe and inclusive education environment creation; information and communication as well as digital technologies use in the educational process; speech competency; sectoral focus professional competencies formation; development of managerial competence.

Key words: *competent professional retraining, professional competence formation, postgraduate education, incessant education, specialization, retraining, qualification raise, internship.*

Постановка проблеми: В системі безперервної освіти післядипломна освіта посідає важливе місце, вона створює умови для постійного розвитку компетентності педагогів. Виходячи з сучасного стану розвитку системи освіти України, прийняття нового Закону України «Про освіту», Концепції «Нова українська школа», «Порядок підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» змінюються умови й терміни підвищення кваліфікації. Тому розроблення моделей, механізмів формування професійної компетентності в умовах безперервної освіти набуває одним із головних завдань вдосконалення системою післядипломної освіти.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Новий порядок підвищення кваліфікації докорінно міняє систему безперервної освіти дорослих. Тепер підвищення кваліфікації педагогічні працівники зобов'язані проходити щорічно, розробляються нові моделі децентралізованого управління освітою з підвищення кваліфікації, суб'єктами з надання цих послуг стають незалежні громадські структури. Шляхи й механізми впровадження нових вимог до безперервної освіти на сучасному етапі ще не знайшли широкого відображення в наукових дослідженнях.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Дослідження формування професійної компетентності обґрунтовано в працях В. Бикова [1], Г. Єльнікової [2], І. Зазюна [3], Л. Калініної [4], Н. Ничкало [5] та ін.

Аналіз наукових праць дає змогу виявити розрив між здобутою професійною підготовкою вчителів у закладі вищої освіти та новими вимогами, що висуває розвиток науки, техніки, економіки, суспільства.

Однак формування професійної компетентності визначено Законом України «Про освіту» (ст. 18): «Післядипломна освіта передбачає набуття нових та вдосконалення раніше набутих компетентностей на основі здобутої вищої, професійної (професійно-технічної) або фахової передвищої освіти та практичного досвіду» [6].

І. Смагін стверджує, що професійна компетентність педагога – це інтегрована здатність особи здійснювати професійну педагогічну діяльність за нормативно визначеними функціями в межах вимог до професійної діяльності й подальшому пропонує такий варіант, як нормативно-функціональний підхід, щодо реалізації нормативно визначених професій [7, с. 7] Сприяння безперервної освіти педагогів в умовах післядипломної освіти, на думку І. Колеснікової є медіакультура педагога, вона як складова інформаційної культури, компонент професійної діяльності, що сприяє аналізу процесів функціонування медіа в соціумі, вибору, використанню отриманої інформації, критичному аналізу, оцінці, створенню та передачі медіа-продуктів в різних видах [7, с. 21].

Аналізуючи післядипломну педагогічну освіту відповідно до Закону України «Про освіту» , відмічаємо має гуртуватися та включати в себе:

- спеціалізацію - профільну спеціалізовану підготовку з метою набуття особою здатності виконувати завдання та обов'язки, що мають особливості в межах спеціальності;
- перепідготовку - освіту дорослих, спрямовану на професійне навчання з метою оволодіння іншою (іншими) професією (професіями);
- підвищення кваліфікації - набуття особою нових та/або вдосконалення раніше набутих компетентностей у межах професійної діяльності або галузі знань;
- стажування - набуття особою практичного досвіду виконання завдань та обов'язків у певній професійній діяльності або галузі знань [6].

Метою статті є дослідження багатоаспектності функцій і завдань післядипломної освіти, що реалізуються відповідними закладами освіти, аналізу необхідності формування професійної компетентності педагогів в умовах безперервної освіти.

Виклад основного матеріалу. Основою для подальшого розвитку системи роботи з учителями і підвищення їх функціональної компетентності стала Концепція розвитку педагогічної освіти, затверджена наказом МОН України від 16 липня 2018 року №776 [8].

Прийняття Концепції розвитку педагогічної освіти потребує від керівників закладів освіти здобуття нових управлінських компетентностей, у зв'язку з появою нових видів педагогічної освіти, а саме: запровадження педагогічної інтернатури («входження» (допуску) до професійної діяльності) та кваліфікаційних іспитів для присвоєння професійної кваліфікації педагогічного працівника закладом вищої чи післядипломної освіти або відповідним кваліфікаційним центром, після не менше ніж одного року роботи на посадах педагогічних працівників у системі загальної середньої освіти (відповідно до кваліфікаційних вимог до посади педагогічного працівника чи відповідного професійного стандарту з урахуванням спеціальності, предметної спеціальності), а також в дошкільній, позашкільній, професійній (професійно-технічній), фаховій передвищій освіті та спеціалізованій освіті відповідних рівнів [8].

Система післядипломної педагогічної освіти в контексті Концепції розвитку педагогічної освіти визначає цілі та завдання у справі розвитку професіоналізму, кадрового потенціалу, вдосконалення функціонування загальнонаціональної системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців для професійної діяльності у різних галузях економіки, державного управління, місцевого самоврядування і таке інше.

Метою Концепції розвитку педагогічної освіти є вдосконалення системи педагогічної освіти для створення бази підготовки педагогічних

працівників нової генерації, створення умов для залучення до педагогічної діяльності фахівців інших професій та забезпечення умов для становлення і розвитку сучасних альтернативних моделей безперервного професійного та особистісного розвитку педагогів, які, у тому числі, стануть ключовою умовою впровадження Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року [8].

План дій для реалізації Концепції передбачає визначити умови присвоєння часткових педагогічних кваліфікацій за результатами підвищення кваліфікацій, започаткувати реєстр педагогів-наставників, створити ресурс кращих педагогічних практик і його змістовного наповнення [9].

Свідченням демократизації й децентралізації в умовах розвитку освітніх систем, на думку О. Пастовенського, є особливості реалізації методів управління освітою, а саме:

- зростання громадської складової зазначених методів;
- конверсія домінантних методів управління в межах окремих груп;
- зміщення домінантних методів управління освітою від організаційно-розпорядчих та економічних до психологічних і соціальних [10, с. 88].

Свідченням більш ширшого делегування повноважень громадським суб'єктам до управління безперервною освітою є прийнятий Порядок підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників у 2019 році. Суб'єктом підвищення кваліфікації може бути заклад освіти (його структурний підрозділ), наукова установа, інша юридична чи фізична особа, у тому числі фізична особа – підприємець, що надає освітні послуги з підвищення кваліфікації педагогічним та/або науково-педагогічним працівникам [11].

Особливістю впровадження сучасних технологій навчання впродовж життя під час професійної підготовки вчителів за твердженням О. Гирина є

хеджинг. На сучасному етапі реформування системи освіти в Україні набуває особливого значення формальне мовлення як необхідність бути обережними у своїх твердженнях. Така обережність дозволяє розрізняти факти і заяви, а також «пом'якшує» категоричність висловлених думок. Ця особливість мовлення називається хеджингом. Хеджинг може бути визначений як використання мовних засобів різного типу (лексичних, граматичних, фонетичних) для демонстрації вагання або невпевненості та для вираження ввічливості [12, с. 37].

Методологію «м'яких» систем пропонує О. Пастовенський, він стверджує, що вона призначена для виявлення різних точок зору і поступового досягнення взаєморозуміння. Саме в цьому полягає її принципова відмінність від традиційного жорсткого підходу, що дозволяє говорити про становлення нової системної парадигми [10, с. 8].

Тепер, перед суб'єктами надання освітніх послуг щодо підвищення кваліфікації стоїть завдання розробити методи й механізми впровадження професійної компетентності, які визначені в Порядку підвищенні кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників, а саме:

- розвиток професійних компетентностей (знання навчального предмета, фахових методик, технологій);
- формування у здобувачів освіти спільних для ключових компетентностей вмінь, визначених [частиною першою](#) статті 12 Закону України "Про освіту";
- психолого-фізіологічні особливості здобувачів освіти певного віку, основи андрагогіки;
- створення безпечного та інклюзивного освітнього середовища, особливості (специфіка) інклюзивного навчання, забезпечення додаткової підтримки в освітньому процесі дітей з особливими освітніми потребами;

- використання інформаційно-комунікативних та цифрових технологій в освітньому процесі, включаючи електронне навчання, інформаційну та кібернетичну безпеку;
- мовленнєва компетентність;
- формування професійних компетентностей галузевого спрямування, опанування новітніми виробничими технологіями, ознайомлення із сучасним устаткуванням, обладнанням, технікою, станом і тенденціями розвитку галузі економіки, підприємства, організації та установи, вимогами до рівня кваліфікації працівників за відповідними професіями (для працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти);
- розвиток управлінської компетентності (для керівників закладів освіти, науково-методичних установ та їх заступників) тощо [11].

На думку В. Калініна, не менш важливим механізмом є механізм самопізнання самого себе, що забезпечує адекватне сприйняття власного особистісного і професійного потенціалу, осмислення власної життєвої позиції. Науковець впевнений, що самостереження і самопізнання неодмінно підводять вчителя до вершини самовдосконалення як основної рушійної сили професійного саморозвитку вчителя [12, с. 21].

Узагальнюючи вимоги вищезгадані робимо висновок щодо професійної компетентності вчителя на сучасному етапі розвитку системи освіти України, як професійні особистісні внутрішні ресурси педагога, інтегрованого в освітній простір для ефективної взаємодії з учнями, співпраці з суб'єктами різних форм власності з метою досягнення високих результатів. Завдяки освіті протягом життя професійна компетентність розвивається динамічно з урахування психолого-фізіологічних особливостей як педагогів так учнів у відповідності із процесами які відбуваються у суспільному розвитку країни.

На сьогодні не розроблений механізм в об'єднаних територіальних громадах забезпечення безперервного професійного розвитку, який може

здійснюватися шляхом формальної, неформальної та інформальної освіти, і його результати накопичення в електронному портфоліо педагогічного працівника, який має бути розміщений на веб-сайті закладу освіти (роботодавця педагогічного працівника), або його засновника.

Багато громадських організацій на сьогодні пропонують різноманітні форми й методи тренінгів, щодо освітніх інновацій, проведення семінарів, семінарах-практикумах, семінарах-нарадах, семінарах-тренінгах, вебінарах, майстер-класах тощо (у тому числі, за кордоном). Але на сьогодні постає питання зарахування годин викладачеві, які необхідні йому для щорічного підвищення кваліфікації. Дане повноваження покладено на педагогічні ради навчальних закладів. Тепер, перед тим, як відряджати працівника, необхідно бути впевненому, що даний суб'єкт, що надає відповідні освітні послуги має ліцензію на такий вид роботи. І відповідність ліцензії мають перевіряти не члени педради, а відповідні обласні управління освіти і науки, проте на сьогодні чітко не випасано в законодавстві, хто це має право здійснювати.

На теперішній час, Міністерством освіти і науки України не затверджено перелік організаторів заходів, сертифікати яких прирівнюються до документів ліцензованих закладів освіти. Проте обов'язковою умовою для визнання результатів інших видів підвищення кваліфікації є опис набутих нових та/або вдосконалених відповідно до фаху раніше набутих компетентностей і досягнутих результатів навчання, співмірних з витраченим на це часом.

Повинен розпочатися реєстр педагогічних працівників, які можуть виступати в ролі наставників, він має вестись Державною службою якості освіти України на підставі конкретного переліку значущих професійних досягнень, включаючи наявність чинного документа про проходження сертифікації.

Не розроблений на сьогодні механізм матеріального заохочення для наставників для роботи зі стажерами за рахунок бюджетного (або інших)

джерел фінансування, систематичне навчання та обмін досвідом, а також залучення до педагогічної експертизи освітніх програм, проектів підручників, цифрових освітніх ресурсів тощо.

Висновки. На наш погляд, формування професійної компетентності педагогів в умовах безперервної освіти як відкритою соціальною системою – це процес вироблення і впровадження механізмів держаними структурами і органами громадського самоврядування, забезпечення права підсвічення кваліфікації відповідно до вимог законодавства, відповідно до покликання, інтересів і здібностей.

Отже, наукова трактовка проблем формування професійної компетентності педагогів в умовах безперервної освіти на регіональному й загальнодержавному рівні є перспективою подальших наукових досліджень.

Методологічна зміна підвищення кваліфікації із одного разу на п'ять років на щорічне набрання годин не менше тридцяти й в сумі не менше сто п'ятдесят на п'ять років потребує нових механізмів державно-громадського управління системою безперервної освіти в Україні, й потребує подальших наукових розвідок.

Література

1. Биков В.Ю. Відкрита освіта в Єдиному інформаційному освітньому просторі / В.Ю. Биков // Педагогічний дискурс. 2010. Вип. 7. С. 30-35.
URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=peddysk_2010_7_7
2. Єльнікова Г.В. Компетентнісний підхід до моделювання професійної діяльності керівника вищого навчального закладу / Галина Василівна Єльнікова// Теорія та методика управління освітою. 2010. № 4. С. 10.
URL: <http://tme.uomo.edu.ua/>

3. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії : [монографія] / Іван Андрійович Зязюн. Черкаси : ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. 608 с.
4. Концептуальні засади організаційних механізмів і технологій громадсько-державного управління : посібник / О. М. Онаць, Л. М. Калініна, за наук. ред. Л. М. Калініної. К. : Видавничий дім "Сам", 2017. 64 с.
5. Ничкало Н. Г. Неперервність професійної освіти: філософські-педагогічні аспекти / Н. Г. Ничкало // Якість неперервної освіти в умовах євроінтеграційних процесів: тенденції, проблеми, прогнози : матер. міжнар. науково-практ. конф. (Київ – Чернівці, 2-4 листопада 2015 р.). Чернівці, 2015. С.5-14.
6. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/print>
7. Розвиток професійної компетентності педагогів в умовах реформування освіти: збірник матеріалів конференції / За ред. О.В. Пастовенського. Житомир, 2018. 168 с.
8. Концепція розвитку педагогічної освіти. Наказ МОН від 16.07.2018 №776. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>
9. Про затвердження плану впровадження Концепції розвитку педагогічної освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-planu-vprovadzhennya-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>
10. Пастовенський О.В. Модернізація управління освітою в умовах інноваційних змін : [навчально-методичний посібник] / О.В. Пастовенський – Житомир: Полісся, 2018. 108 с.
11. Постанова КМУ від 21 серпня 2019 р. №800 Порядок підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF>

12. Формування компетентності «навчання впродовж життя» як ключової вимоги професійної підготовки вчителя ХХІ століття: навчально-методичний посібник / О.В. Гирич, В.В. Євченко, В.В. Жуковська, В.О. Калінін, Л.В. Калініна та ін. Житомир, «Полісся», 2018. 112 с.

References

1. Bikov V.Yu. Vidkrita osvita v Yedinomu informacijnomu osvitnomu prostori / V.Yu. Bikov // Pedagogichnij diskurs. 2010. Vip. 7. S. 30-35. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=peddysk_2010_7_7
2. Yelnikova G.V. Kompetentnisnij pidhid do modelyuvannya profesijnoyi diyalnosti kerivnika vishogo navchalnogo zakladu / Galina Vasilivna Yelnikova // Teoriya ta metodika upravlinnya osvitoyu. 2010. № 4. S. 10. URL: <http://tme.umo.edu.ua/>
3. Zyazyun I. A. Filosofiya pedagogichnoyi diyi : [monografiya] / Ivan Andriyovich Zyazyun. Cherkasi : ChNU imeni Bogdana Hmelnickogo, 2008. 608 s.
4. Konceptualni zasadi organizacijnih mehanizmiv i tehnologij gromadsko-derzhavnogo upravlinnya : posibnik / O. M. Onac, L. M. Kalinina, za nauk. red. L. M. Kalininoyi. K. : Vidavnicij dim "Sam", 2017. 64 s.
5. Nichkalo N. G. Neperervnist profesijnoyi osviti: filosofski-pedagogichni aspekti / N. G. Nichkalo // Yakist neperervnoyi osviti v umovah yevrointegracijnih procesiv: tendenciyi, problemi, prognozi : mater. mizhnar. naukovoprakt. konf. (Kiyiv – Chernivci, 2-4 listopada 2015 r.). Chernivci, 2015. S. 5-14.
6. Zakon Ukraini «Pro osvitu». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/print>

7. Rozvytok profesiinoi kompetentnosti pedahohiv v umovakh reformuvannia osvity: zbirnyk materialiv konferentsii / Za red. O.V. Pastovenskoho. Zhytomyr, 2018.168 s.
8. Konceptiya rozvitku pedagogichnoyi osviti. Nakaz MON vid 16.07.2018 №776. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-konceptiyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>
9. Pro zatverdzhennya planu vprovadzhennya Konceptiyi rozvitku pedagogichnoyi osviti. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-planu-vprovadzhennya-konceptiyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>
10. Pastovenskij O.V. Modernizaciya upravlinnya osvitoyu v umovah innovacijnih zmin : [navchalno-metodichnij posibnik] / O.V. Pastovenskij. Zhitomir: Polissya, 2018. 108 s.
11. Postanova KМУ vid 21 serpnja 2019 r. №800 Poryadok pidvishennja kvalifikaciji pedagogichnih i naukovo-pedagogichnih pracivnikov. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF>
12. Formuvannya kompetentnosti «navchannya vprodovzh zhittja» yak klyuchovoyi vimogi profesijnoyi pidgotovki vchitelya HHI stolittja: navchalno-metodichnij posibnik / O.V. Girin, V.V. Yevchenko, V.V. Zhukovska, V.O. Kalinin, L.V. Kalinina ta in. Zhitomir, «Polissya», 2018. 112 s.